

O'QUVCHILARGA TANQIDIY FIKRLASHGA O'RGATISH VA UNING SAMARASI

Muhammadjonova O'g'iloy Bahodirjon qizi

FarDU talabasi

Sherqo'ziyeva Zarnigor Farhodjon qizi

FarDU talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada, tanqidiy fikrlash haqida tushuncha, tanqidiy fikrlashning samarali tomonlari va tanqidiy fikrlash masalalarini o'rgangan olimlar, pedagoglar haqida shuningdek, talaba yoshlarga va o'quvchilarga tanqidiy fikrlashni o'rgatish va bu fikrlashning ijobiy va salbiy tomonlari haqida keng ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: tanqid, tanqidiy fikrlash, ijodiy fikrlash, kognitiv yo'nalish, analiz qilish, fikrlash jarayoni, pedagog yoshlar, davlat ta'lim standarti, shaxsiy rivojlanish, madaniy bilimlar, konsepsiya.

Аннотация: В этой статье дается обширная информация о понимании критического мышления, продуктивных аспектах критического мышления и ученых, педагогов, изучающих вопросы критического мышления, а также о том, как научить студенческую молодежь и студентов критическому мышлению, а также о плюсах и минусах этого мышления.

Ключевые слова: критика, критическое мышление, творческое мышление, познавательная ориентация, анализ, мыслительный процесс, педагог молодежи, государственный образовательный стандарт, личностное развитие, культурные знания, концепция.

Annotation: this article provides extensive information about the concept of critical thinking, the productive aspects of critical thinking, and about scientists, educators who have studied critical thinking, as well as teaching student youth and students critical thinking and the pros and cons of this thinking.

Keywords: criticism, critical thinking, creative thinking, cognitive orientation, analysis, thinking process, pedagogical Youth, state educational standard, personal development, cultural knowledge, concept.

Tanqid- (lot) – hukm qilish mahorat - inson faoliyatining biror sohasiga aloqador hodisani baholash, analiz qilish. U xatolarni topish va muhokama qilishdan iboratdir. Tanqid- nimagadir, yoki kimningdir kamchiliklarni baholash nima yoki kimdir haqida salbiy fikr yuritish ham hisoblanadi. Bu fikrlash jarayonida narsa va hodisalarni analiz qilib, asosli xulosalar chiqarish nimaqsadidagi mulohazalar sistemasi bo‘lib u tanqidiy baholash xarakteriga ham ega. Ya’ni u tanqidga aylangan analistik fikrdir. Tanqidiy fikrlash haqida juda ko‘p ta’riflar berilgan jumladan, bu fikrlashning alohida turi bo‘lib, faktlarni tahlil qilish orqali xulosalar hosil qiladi. Ya’ni, o‘z- o‘zini boshqaradigan, o‘zini o‘zi tarbiyalaydigan, o‘zini o‘zi nazorat qiladigan va o‘zini o‘zi to‘g‘irlaydigan fikrlash shaklidir. Uning zaruriy sharti ongni takomillashtirishning qat’iy me’yorlariga rozi bo‘lish va ularni qo‘llashdir. Hozirgi kunda yurtimiz rivojlanishida Sharqda tarbiya mazmunini o‘zida mujassam etgan ta’lim muassasasidagi o‘quvchi – yoshlarni o‘rta asr buyuk mutafakkirlari Xorazmiy, Forobiy, Ibn Sinolar ta’kidlaganlaridek, mustaqil tanqidiy fikrlashga o‘rgatish hamda ushbu tanqidiy fikrlashni jarayonida o‘zlashtirilgan bilimlar biror bir manbadan tayyor holda olingan bilimlar bilan qiyoslanganda katta afzalikka ega ekanligini uqtirish bugungi globallashuv jarayonida o‘rni muhim sanaladi.

Ayniqsa, to‘liqroq va tezroq rivojlangan bu bilimlar o‘quvchilar e’tiqodiga aylanadi va ularning tafakkuri hamda faol amaliy tanqidiy fikrlashi quroli hisoblanadi. Tanqidiy fikrlash masalalarini tadqiq etish bilan ko‘plab zamonaviy olimlar, pedagoglar, psixologlar va metodislar shug‘ullangan. Xususan, V.V. Davidov, M. G. Davlatshin, I. Y. Lerner, M. I. Mahmutov, S. Rajabov ishlarida tanqidiy fikrlashning tuziishlari, aqliy faoliyatning umumlashgan usullari va o‘ziga xos xususiyatlari tahlil etiladi.

Shu o‘rinda Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyevning quyidagi gaplari yodimizga tushadi: “ Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib- intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak ”. O‘sib kelayotgan o‘quvchi- yoshlarimizda ham davlatimiz rahbari aytganlaridek, tanqidiy- tahlil haqida ularga yoshligidan ma’lumotlar berilishi kerak. Tanqidiy fikrlash talabalarga axbarotlarni qayta ishlash, tartibga solish, o‘z fikrlarini tez va aniq ifodalish imkonini beradi. Shuningdek, mustaqil ravishda o‘z bilimlarini jalb qilish va boshqalar bilan konstruktiv munosabatda bo‘lish qobiliyatini rivojlantiradi. Tanqidiy fikrlash axbarot bilan samarali ishlash imkonini beradi, demak, avvalo u bilan ishlashni o‘rganish muhim. Axbarot makonining kengaygan zamonaviy davrida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish alohida ahamiyatga ega.

Shunday qilib, tanqidiy fikrlash texnologiyasi Davlat Ta'lim Standartiga muvofiq zamonaviy ta'lim maqsadlariga javob beradi:- o'quvchilarning umumiy, madaniy shaxsiy va kognitiv rivojlanishi, bu talimning asosini ta'minlaydi. –“o'rganishga o'rgatish” va amaliy amalga oshirilishini ta'minlaydi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi mustaqil qarorlar qabul qilish va mavzuni o'rganishda yo'nalish tanlashga qaratilgan. O'quvchi yoshlar tanqidiy fikrlashni o'rganishda zamonaviy didaktika o'qish jarayonida o'quvchilar psixik tanqidiy fikrlashi bilan shug'ullanuvchi ta'lim psixologiyasi yutuqlaridan foydalanadi. Tanqidiy fikrlashning o'rganish g'oya va tajribalarning turli- tumanlilikini pedagoglar tushungan va qadrlagan vaqtdagina amalga oshadi. Tanqidiy fikrlash, “yakka-yu yagona to'g'ri javob” ni qabul qiladigan, jarayonida yuz bermaydi. Bu fikrlashni rivojlantirish oson ish emas. Lekin tanqidiy fikrlashchilarning shakllanishiga yordam beruvchi muayyan o'quv sharoitlari to'plami mavjud. Bular:

- tanqidiy fikrlash tajribasini egallashi uchun vaqt va imkoniyat berish;
- o'quvchi- yoshlarga fikr yuritish uchun imkoniyat berish;
- yoshlarning o'quv jaroyinadagini faolligini ta'minlash;
- har bir o'quvchi- yoshlarning tanqidiy fikr yuritishga qodir ekanligiga

o'zlarida ishonch hissini uyg'otish;

hisoblanadi. O'z tanqidiy fikrlashlarini maqsadga qaratish va motivlashtirish qobiliyatiga ega bo'lish, o'z istak- mayllarini faol boshqarishga qobillik, har bir daqiqa o'z shaxsini takomillashtirishda foydalanish uchun vaqtni qadrlash eng muhimdir.

Tanqidiy fikrlashning ijobiy tomonlari bo'lganidek salbiy tomonlari ham bor. Demak, tanqidiy fikrlash maqbul yechimni topishning yaxshi usullaridan biri bo'lsada undan doimo foydalanish maqsadga muvofiq emas. Barcha qarorlarni qabul qilish uchun ham tanqidiy fikrlash zarur bo'lavermaydi. Ko'pincha tanqidiy fikrlashdan ko'ra “ijodiy fikrlash” elementlarini qo'llagan ham ma'qul. “Ijodiy fikrlash” esa muammoni yechimini topish maqsadida yangi narsani yaratish maqsadidagi fikrlashdir. Fikrlash narsalarning yaxshi tomoni va ularni yanada yaxshilashga qaratilgan bo'lmog'i kerak. Shu nuqtayi nazardan “tanqidiy fikrlash” fikrlashning eng yaxshi usuli ham bo'lmasligi mumkin. O'quvchilarga har qanday vaziyatda ham voqeani ijodiy tomonlarini topishga o'rgatish kerak. Ular ba'zan aniq, ba'zan esa ong ostida yashirin bo'ladilar.

Pedagogika fani kontekstida tanqidiy fikrlash quyidagi mantiqiy qobiliyatlarni shakllantirishni nazarda tutadi:

- axbarot bilan ishlash qobiliyati: axbarot sifatini tahlil qilish;
- vaziyatni uning alohida daqiqalarini emas, balki butun sifatida ko'rib chiqish;

-muammoni aniqlash, uni aniq belgilash, sabab va oqibatlarini aniqlashtirish, mantiqiy xulosalar qurish;

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik texnologiyasi mualliflari semantik bosqichini amalga oshirish jarayonida asosiy vazifa talabalarning faolligini, ularning qiziqishi va yaratilgan harakat intertetsiyasini saqlab qolish ekanligini ta'kidlaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh. M. Mirziyoyev "Tanqidiy tahlil qa'tiy tartib- intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak" . Vazirlar mahkamisining kengaytirilgan majlisdagi ma'ruzasi 2017- yil 17- yanvar.
2. SOROS xalqaro ochiq jamiyatining "Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish asoslari" fanlararo dasturi" T.2004.
3. Nishonov A, Xaydarov B, Nuriddinov B. va boshqalar o'quv metodik qo'llanma. T., 2003 190-bet.
4. Z. F. Sharapova "Ta'lim texnologiyalari", "Navro'z", Toshkent. 2019.
5. ugli Egamberdiyev, O. A., ugli Maxamadjonov, J. Z., & kizi Sobirova, A. M. (2022). NEED TO FORM CREATIVE COMPETENCE IN EDUCATORS. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(3), 162-165.
6. ugli Egamberdiyev, O. A., ugli Maxamadjonov, J. Z., & kizi Sobirova, A. M. (2022). USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL ACTIVITY OF EDUCATIONAL ORGANIZATIONS. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(3), 166-169.
7. ugli Egamberdiyev, O. A., ugli Maxamadjonov, J. Z., & kizi Sobirova, A. M. (2022). DIFFERENT APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S SPEECH. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(3), 158-161.
8. Oyatillokh Alishero'g'li, E. (2022). Ways and Methods of Formation of Communicative Competence in Future Teachers. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(4), 63-65.
9. Oyatillokh Alishero'g'li, E. (2022). Ways and Methods of Formation of Communicative Competence in Future Teachers. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(4), 63-65.
10. Iqboljon O'g'li, T. J., & Alisher o'g'li, E. O. (2022). THE IMPORTANCE OF PHYSICAL EDUCATION IN THE FORMATION OF PSYCHOLOGICAL HEALTH OF A PERSON. *PEDAGOGS jurnali*, 9(3), 4-7.

11. Alisher o'g'li, E. O. (2022). Issues of Retraining and Professional Development of Pedagogical Personnel. *The Peerian Journal*, 5, 192-194.
12. Yusufovich, A. A., & Alisher o'g'li, E. O. (2022). PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(6), 1157-1161.
13. Alisher o'g'li, E. O., & Zokirjon o'g'li, M. J. (2022). The Role of Psychology in the Treatment of Heart Failure in Humans. *European Multidisciplinary Journal of Modern Science*, 5, 500-502.
14. Ахмедов, А., Эгамбердиев, А., & Сотволдиева, О. (2022). The role of pedagogical technologies in improving the quality of education. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollari*, 1(1), 59-60.
15. Alisher o'g'li, Y. O. (2022). IJTIMOYIY MUHITNING SHAXS RIVOJLANISHIGA TA'SIRI. *PEDAGOGS jurnali*, 18(1), 220-225.
16. Yusufovich, A. A. (2022). PEDAGOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS. *Science and Innovation*, 1(4), 136-138.
17. Egamberdiyev, O., Kholdarova, Z., & Khusanova, M. (2022). THE ORDER OF THE APPEARANCE OF THE PEOPLE'S DIPLOMACY OF THE GREAT SILK ROAD COUNTRIES.
18. ugli Egamberdiyev, O. A., ugli Maxamadjonov, J. Z., & kizi Sobirova, A. M. (2022). NEED TO FORM CREATIVE COMPETENCE IN EDUCATORS. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(3), 162-165.
19. ugli Egamberdiyev, O. A., ugli Maxamadjonov, J. Z., & kizi Sobirova, A. M. (2022). USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL ACTIVITY OF EDUCATIONAL ORGANIZATIONS. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(3), 166-169.
20. ugli Egamberdiyev, O. A., ugli Maxamadjonov, J. Z., & kizi Sobirova, A. M. (2022). DIFFERENT APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S SPEECH. *Educational Research in Universal Sciences*, 1(3), 158-161.
21. Oyatillokh Alishero'g'li, E. (2022). Ways and Methods of Formation of Communicative Competence in Future Teachers. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(4), 63-65.

22. Oyatillokh Alishero'g'li, E. (2022). Ways and Methods of Formation of Communicative Competence in Future Teachers. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(4), 63-65.
23. Iqboljon O'g'li, T. J., & Alisher o'g'li, E. O. (2022). THE IMPORTANCE OF PHYSICAL EDUCATION IN THE FORMATION OF PSYCHOLOGICAL HEALTH OF A PERSON. *PEDAGOGS jurnali*, 9(3), 4-7.
24. Alisher o'g'li, E. O. (2022). Issues of Retraining and Professional Development of Pedagogical Personnel. *The Peerian Journal*, 5, 192-194.
25. Yusufovich, A. A., & Alisher o'g'li, E. O. (2022). PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(6), 1157-1161.